

PUTOVANIE ZA POVEŠŤAMI (2)

Od Trnavy k Váhu

Ján Lacika

DAJAMA

1000
1000
1000

PUTOVANIE ZA POVEŠŤAMI (2)

Od Trnavy k Váhu

Ján Lacika

Putovanie za povestami (2)

Od Trnavy k Váhu

1. vydanie, 2025

Autor textu: Ján Lacika

Editor a zodpovedný redaktor: Daniel Kollár

Fotografie: Ján Lacika

Staré pohľadnice: archív Jána Hanušina

Technický redaktor: Marianna Lázničková

Grafická úprava: Marianna Lázničková

Jazyková korektúra: Rút Facunová

Tlač: NIKARA, Krupina

Vydalo vydavateľstvo DAJAMA ako svoju 413. publikáciu.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováaná v akejkoľvek forme bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-8136-188-3

RNDr. Daniel Kollár – DAJAMA, Karloveské rameno 4B, 841 04 Bratislava,

tel.: +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

Obsah

Slovo autora.....	5
POVESTI SPOD MALÝCH KARPÁT.....	6
Povesti spod Javorníka	10
Povesti spod Somára a Baby	14
Povesti spod Veľkej homole a Geldeku	18
Povesti spod Zárub	22
Povesti spod Brezovských Karpát.....	26
Čachtické povesti.....	32
POVESTI Z DOLNÉHO POVAŽIA	38
Komárňanské povesti	42
Povesti z dolných vážskych rovín	50
Povesti z Leopoldova a Hlohovca.....	55
Trnavské stredoveké povesti.....	62
Trnavské povesti o Turkoch a kurucoch.....	66
Povesti z malého Ríma	71
Povesti o Trnavčanoch.....	76
Povesti o trnavských bosorkách a katoch.....	81
Povesti o trnavských mlynoch a vodníkoch	86
Povesti spoza trnavských hradieb.....	90
Piešťanské a novomestské povesti	98
Povesti z Inovca	106
PODJAVORINSKÉ A TRENČIANSKE POVESTI.....	114
Beckovské povesti.....	118
Povesti spod Veľkej Javoriny.....	124
Povesti z podjavorinských kopaníc	128
Povesti z myjavských kopaníc	134
Povesti o Hrajnohovi	140
Povesti z Trenčianskeho hradu	146
Povesti z Trenčína	150
Povesti spoza trenčianskych humien	156

Slovo autora

Ľudová slovesnosť je dôležitou súčasťou našej národnej kultúry. Sú v nej obsiahnuté rozličné literárne útvary, rozprávky, legendy, báje či mýty. Najčastejšie však majú podobu povestí, ktoré sú napríklad, na rozdiel od všeobecnejších rozprávok, geograficky konkrétnejšími epickými útvarmi ľudovej slovesnosti.

Pri realizácii nášho literárneho projektu nás príjemne prekvapilo, koľko slovenských povestí je písomne zachytených a zaznamenaných v slovenskej knižnej tvorbe. V knižniciach a na pultoch kníhkupectiev sa nachádzajú desiatky titulov obsahujúcich stovky slovenských povestí. Najstaršie povesti z územia Slovenska boli napísané v nemeckom jazyku. Zozbieral ich uhorský šľachtic a vzdelanec Alojz Medňanský (1784 – 1844) a vydal v roku 1829 pod názvom *Rozprávky, povesti a legendy z uhorského dávnehoku*.

O niekoľko rokov neskôr vznikli veršované eposy Jána Hollého *Svätopluk* (1833)

a *Cyrilo-Methodiada* (1835), avšak o veľký rozkvet po slovensky písaných povestí zo Slovenska sa zaslúžila predovšetkým štúrovská generácia slovenských literátov a najmä zberatelia ľudových rozprávok Pavol Dobšinský a Samuel Reuss. Priekopníkom v oblasti slovenských povestí bol aj ďalší štúrovec Jan-ko Rimavský-Francisci, autor prvej knižnej zbierky *Slovenské povesti* vydanej v Levoči v roku 1845.

Rozmach slovenskej literárnej tvorby v oblasti povestí nastal v 20. storočí, keď do nej veľkou mierou prispeli knihy Karla Benyovského, Jána Domastu, Jozefa Cígera Hronského, Márie Ďuričkovej, Jozefa Horáka, Antona Habovštiaka, Igora Janotu, Jána Kalinčiaka, Štefana Moravčíka, Jána Štiavnického a Štefana Žáryho.

V novom miléniu do širokého zoznamu slovenských autorov a zberateľov povestí pribudlo mnoho ďalších mien. Viacerí sa zviditeľnili najmä vďaka úctyhodnému

Trnavské mestské hradby

Trenčín z mestskej veže

vydavateľskému počinu Matice slovenskej, ktorá sa v rámci špeciálnej edície *Povestová mapa* zamerala na vydávanie série zbierok povestí s celoslovenským alebo regionálnym dosahom.

Naším zámerom a cieľom, prezentovaným aj v tejto knihe, nie je však rozširovať početnosť slovenských povestí. Postačuje nám čerpať z ohromnej „povestovej kytice“ poskladananej z hodnotných literárnych diel a skôr pomocou nich priblížiť čitateľovi jednotlivé regióny Slovenska.

V úvode každej kapitoly uvádzame zoznam použitej literatúry a navigujeme čitateľa ku konkrétnym dielam, v ktorých môžu nájsť použité povesti v plnom literárnom znení. V samotnom texte sa neskôr odvolávame na konkrétny zdroj danej povesti prezentovanej v zostručnenej, takzvanej rešeršnej verzii. Naším hlavným cieľom je podrobne zmapovať túto rozsiahlu literárnu tvorbu, spracovať jednotlivé povesti a všetky získané poznatky preniesť takpovediac na mapu Slovenska. Snažíme sa tým vytvoriť súborné dielo patriace do oblasti kultúrnej geografie. Takto spracovaný knižný projekt

má ambíciu stať sa atraktívnou formou domáceho cestovného ruchu a pomôcť záujmu verejnosti o poznávanie Slovenska. Dúfame, že sa prezentované knižky stanú obľúbenou súčasťou cestovania po našej vlasti, pretože nie je nič lepšie, ako si prečítať danú povesť a doslova ju prežiť na mieste, kde sa odohrala.

V tomto druhom diele viacväzkového literárneho projektu, ktorý by mal postupne zmapovať povesti z územia celého Slovenska, nadväzujeme na prvú časť ukončenú na Žitnom ostrove. Zostaneme pri nej však stále na západnom Slovensku a začneme postupne putovať za povestami osobitého regiónu ležiaceho na podunajskej strane Malých Karpát od bratislavskej Rače až po Čachtice. Druhá kapitola sleduje územie dolného Považia od Komárna po Nové Mesto nad Váhom s dvomi odbočeniami od najdlhšej slovenskej rieky. Najprv sa vzdialíme smerom k Trnave a jej okoliu a v závere sa ocitneme na svahoch Považského Inovca. Keďže spoločnými menovateľmi tohto dielu sú rieka Váh a Podunajská nížina, svoje putovanie za povestami ukončíme v Trenčíne a jeho okolí.

Ján Lacika

POVESTI SPOD MALÝCH KARPÁT

V tejto kapitole budeme putovať pomedzi vinohrady založené na výslnných okrajových svahoch Malých Karpát. Navštívime viaceré mestá a dediny medzi Bratislavou a Smolenicami, aby sme sa čosi podozvedali o povestiach spájaných s týmto prívetivým a úrodným krajom. Nevynecháme ani päťicu miestnych hradov a zámkov, o ktorých sa zachovali krásne príbehy nielen o vílach, vodníkoch či pokladoch, ale aj o nezlomných dobyvateľoch hradov a ženských sŕdc.

Na našom putovaní za povestami budeme sledovať Malokarpatskú vínnu cestu smerujúcu najväčšou vinohradníckou oblasťou na Slovensku. Reč však nebude len o vinohradoch a o víne. Občas sa zastavíme aj v nejakom peknom podmalokarpatskom mestečku alebo dedine a zahĺbime sa do pútavých príbehov povestí od výmyslu sveta.

Vyrazíme z bratislavskej mestskej časti **Rača**, pretože lepší začiatok si ani nemôžeme priať. Niekdajší Račišdorf je totiž spomínaný

v toľkých povestiach, že by naplnili celú jednu knihu. Z cesty sledujúcej úpätie Malých Karpát odbočíme neskôr do ďalšej bratislavskej mestskej časti. **Vajnory** ležiace na širšej rovine majú pre nás prichystanú povesť o tom, ako sa vajnorskí gazdovia pomocou vína zbavili draka, ktorý sa uhniesdil v obecnej studni. Na ďalšej ceste musíme prekonať močaristý Šúr, aby sme sa dostali do **Svätého Jura**. Vinohradnícke mestečko má za patróna svätca, ktorý úspešne bojoval proti inému drakovi.

Svätý Jur

Modra

Za nasledujúcimi povestami vystúpime aj na neďaleký hrad **Biely Kameň**.

Druhú časť kapitoly sme venovali dvom mestám a jednému hradu. Najprv navštívime mesto **Pezinok** s pekne vynoveným zámkom, v ktorom kedysi bývala tajomná vodná pani, a prostredníctvom ďalšej povesti sa dozvieme čosi o tom, ako sa Pezinčania kedysi dávno porátali s tureckým vojskom. V susednej **Modre** sa zase môžeme počastovať

chutným modranským vínom a zároveň obdivovať vychýrenú modranskú majoliku. Nečudo, že povest z mesta dobrého vína hovorí aj o modranskej väznici, ktorá sa kedysi zaplňala predovšetkým takými previnilcami, ktorí sa radi pozerali na dno pohára.

Na každom dobrom výlete neuškodí ani trochu sa poprechádzať po prírode a zísť si do lesa na **Zámčisko**, kde v časoch Veľkej Moravy jestvovalo hradisko. Príbeh o ňom

vysvetľuje, ako sa u nás menili vládcovia a viera. Zo Zámčiska nebudeme musieť zísť dolu do nížiny, ale lesné chodníčky nás pohodlne zavedú na **Červený Kameň**. Jeden z najkrajších a najlepšie zachovaných slovenských hradov má pre nás prichystaný príbeh o tom, ako zlí duchovia nechceli, aby hrad stál na susednom kopci Kukla. Pôsobivé sú aj povesti späté s Pálffyovcami, ktorým hrad dlho patril.

Zaujímavé nakoniec budú aj zastavenia na severe Malokarpatskej vinohradníckej oblasti. Najprv navštívime **Smolenický zámok** s jeho povestami pochádzajúcimi z čias, keď bol hradom, ktorý sa pokúšali dobyť povstaleckí kuruci. Na záver malokarpatského putovania za povestami môžeme opäť vyraziť do hôr. Pešo sa cez Havraniu skalu a **Záruby** dostaneme na hrad **Ostrý Kameň**, ktorý síce nie je vonkoncom taký zachovaný ako romantický Smolenický zámok, ale ak uveríme povestiam, môžeme v jeho zrúcaninách nájsť nejaký stratený poklad.

Putovanie za povestami spod Malých Karpát bude neskôr pokračovať do strednej časti pohoria. V rámci Brezovských Karpát nás

Zrúcaniny kláštora Katarínka

bude zaujímať magická a tektonicky otriasaná Dobrovodská kotlina, nad ktorou sa týči stredoveký hrad **Dobrá Voda**. Len kúsok odtiaľ uprostred lesa objavíme legendárnu **Katarínku** a na úpätí pohoria sa zastavíme v pútnických **Dechticiach**. Záver bude patriť Čachticiam s hradom, ktorý smutne preslávila krvavá grófka Alžbeta Báthoryová.

Smolenický zámok z Havranej skaly

Zázračné štepy

Podľa jednej povesti raz traja bratia z Račišdorfu zdedili starý vinohrad. Dvom starším bratom sa na ňom nechcelo plahočiť, a tak zostal najmladšiemu Vinckovi. Ten, keď sa naň prišiel prvýkrát pozrieť, pocho-pil, že ho čaká drina bez záruky úspechu. Sadol na kameň a zdriemol si. Z driemot ho zobudil tanec a spev dvoch bosoriek – jednej starej a druhej mladej a krásnej ako obrá-zok. V pesničke, ktorú nôtli, sa spomínal nejaký poklad, čo Vincek bral ako výzvu a začať ho hľadať. Ktosi mu povedal, že v tej veci mu dobre poradí stará Réza považo-vaná za bosorku. Vincek ju nijako nevedel nájsť, až kým mu cestu k nej neukázalo kura zabehnuté do vinohradu. Medzi viničom kura zatrepotalo krídlami a premenilo sa na starenu. Konečne sa s Rézou mohol Vincek podeliť o svoje starosti. Réza mu dala otázku, či by radšej našiel poklad alebo sa ože-nil s krásnou mladou bosorkou, ktorú videl

vo sne. Vincek hŕtal, že veru poklad by sa mu zišiel, ale nakoniec rozhodlo srdce a dal prednosť krásnej deve. Na druhý deň kopal celý deň a prekopal celý vinohrad dúfajúc, že poklad niekde nájde. Večer od únavy padol do postele ako podfatý a zaspal. Po mnohých týždňoch lopoty a driny bol celý vinohrad prekopaný, kamene boli vyzbierané, nako-pené do rún a pichlavé kriky zmizli tiež. Raz po robote ho doma vítala švárna bosorka aj s navarenou večerou. Hneď sa jej opýtal, či ho chce za muža, a deva prikývla. Vzápätí ukázala na dve ďalšie návštevníčky, ktorými boli jej matka a staršia sestra. Bratia takisto prišli na svadbu a Vinckovi priniesli kopu toliarov, no najvzácnejší dar priniesla ne-vestina rodina. Bol to plný košík viničových sadeníc do vzorne pokopaného vinohradu. S takými darmi sa muselo mladej rodine za-čať náramne dariť. Za toliare si kúpili nový dom a Vinckov vinohrad bol najkrajší a naj-úrodnejší v širokom okolí.

Chcete vedieť viac?

Benyovszky, Karl. Železná studnička. Marenčin PT, 2021, 92 s.

Čulmanová, Beatrica. Slovenské povesti o strašidlách. Ikar, 2017, 312 s.

Domasta, Ján. Povesti o slovenských hradoch 1 a 2. Ottovo nakladateľstvo, 2012 a 2015, 476 s.

Đuričková, Mária. Panenská veža na Devíne. Mladé letá, 1988, 147 s.

Janota, Ľudovít. Slovenské hrady I – III. Columbus, Bratislava, 1935 (Fotoprint 1996), 336 s.

Kutáková-Opatovská, Mária. Trnavské povesti. Foreko, 2003, 101 s.

Luknárová, Dobroslava, Kuglerová, Zuzana. Vinohradnícke povesti. A-knihy, 2022, 152 s.

Medňanský, Alojz. Dávne povesti o hradoch. Vydavateľstvo Spolku slovenských spiso-vateľov, 2006, 160 s.

Moravčík, Štefan. Tajná kniha Záhorákov. Slovenský spisovateľ, 1994, 262 s.

Moric, Rudo. Zvon lumpov: Bratislavské povesti. Tatran, 1979, 212 s.

Nižnánsky, Jožo. Čachtická pani. Ikar, 2011, 592 s.

Sádecký, Gejza, Ružbašský, František. Slovenské povesti o hradoch a zámkoch a iné. Ikar, 2019, 358 s.

Slámka, Miroslav, Bohunický, Milan. Kamenní strážcovia I. Slovenský skauting, 2010, 310 s.

Sliacky, Ondrej. Turecká studnička. Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2019, 158 s.

Šudová-Tomčániová, Kristína. Tajomstvá mojej ulice. Marenčin PT, 2011, 136 s.

Povesti spod Javorníka

Rača aj Vajnory boli kedysi dedinami za humnami mesta Prešporok, ktoré slovenská metropola pohltila a urobila si z nich svoje predmestia. Obe obce majú na svahoch Malých Karpát pod Veľkým Javorníkom rozľahlé vinohrady, kde sa generáciám vinohradníkov darí dodnes pestovať kvalitné odrody hrozna a vyrábať z nich znamenité vína. Rača aj Vajnory si svoju slávnu históriu pripomínajú pútavými povestami, z ktorých sa dozvieme, že račianskou frankovkou dokázali liečiť samotnú Máriu Teréziu a Vajnorčanom ich víno pomohlo vyhnáť z obce studne obludného draka.

Takmer súvislý pás vinohradov sa tiahne od Bratislavy až po Smolenice. Viniču sa tu dobre darí nielen pre priaznivé podnebie, ľahké piesčité pôdy a výslnné juhovýchodné svahy Malých Karpát, ale najmä vďaka pracovitosti a šikovnosti miestnych ľudí, o živote ktorých vypovedá mnoho povestí. Putovanie za nimi začneme v **Rači**. Dnes je jednou z mestských častí Bratislavy a pôvodnú vidiecku zástavbu v nej obklopujú panelové sídliská. V minulosti však bola dedinou blízko Prešporka nazývanou *Račišdorf*, kde sa všetko točilo najmä okolo vinohradov a vína. Rača má viac povestí ako býva zvykom, pretože sa našla dvojica

dám, ktoré si dali námahu, aby ich zozbierali a zaradili do knihy. K Dobroslave Luknárovej a Zuzane Kuglerovej, autorkám zbierky vinohradníckych poviedok, sa pridali aj ďalší literáti. V pútavých príbehoch z Račišdorfu nájdeme vodníka, bosorky, bezhlavého jazdca, zubatú smrť, ale aj kráľovnú Máriu Teréziu. Do nášho výberu sa vmestí len ich časť.

Najväčšiu pozornosť si asi zaslúžia príbehy viažuce sa na Máriu Teréziu, ktoré hovoria o tom, ako osvietená panovníčka získala osobitý vzťah k Račišdorfu. V jednej povesti sa spomína, ako kráľovná zavitala do miestnych vinohradov a osobne sa zapojila do

Rača z vinohradov

oberačky hrozna. Na druhú povesť sú Račišdorfčania zvlášť hrdí, pretože je o tom, ako znamenitá račianska frankovka zázračne vyliečila Máriu Teréziu, keď ochorela počas cesty po talianskych Alpách a nijaká iná medicína, len račišdorfské víno, ju nedokázala postaviť na nohy a vrátiť jej zdravie.

Mária Terézia v račišdorfských vinohradoch

Mária Terézia si Prešporok, kde jej na hlavu posadili uhorskú korunu, zvlášť obľúbila. Často využívala pohodlie Prešporského hradu, z ktorého vyrážala na prechádzky po okolí, a jedna z jej ciest viedla z Prešporka cez vinohrady smerom na Svätý Jur. Po ceste sa zastavila v Račišdorfe, kde ju gróf Pálffy na vhodnom mieste zasväcoval do tajov dorábania vína na svahoch Malých Karpát. Panovníčka dlho nevydržala v jeho račišdorfskej kúrii a v sprievode miestneho farára Jána Rexu a svojich dvoranov vyšla aj rezkým krokom do viníc, kde práve ťažké strapce hrozna čakali na zručné ruky oberačov. Vincúr Šimon jej jeden podal na ochutnanie. Ochutnala ho a potom sama pevnou rukou z viniča odrezala ďalší strapiec. Prítomní dvorania za nadšených ovácií napodobnili svoju kráľovnú a pustili sa tiež do ochutnávky hrozna. Keď sa Mária Terézia vracala z vinohradu,

Erb na Pálffyho kúrii v Rači

cestu olemovali Račišdorfčania a nevedeli sa vynadívať na jej veličenstvo. Po jej odchode sa ešte dlho rozprávalo o tom, ako Mária Terézia poctila Račišdorf svojou návštevou a možno aj vďaka takýmto aktivitám si získavala sympatie ľudu a stala sa najobľúbenejšou panovníčkou Uhorska.

Hrdinami ďalších račišdorfských povestí boli prostí ľudia žijúci z toho, čo im dala ich rodná hruda. V povesti Ruda Morica sa spomína **Hadia jaskyňa** skrytá v malokarpatských lesoch nad vinohradmi, v ktorej si miestny kupec schoval svoje poklady. Raz sa k diere v zemi zatúlal malý pastierik a zbadal pred ňou veľkého hada so zlatou korunkou na temene. V tom momente však už bolo

Námestie Andreja Hlinku v Rači na starej pohľadnici

počuť aj dupot kopýt volieho stáda idúceho za svojim pastierom. Chlapec nestratil duchaprítomnosť a vlastným telom ochránil plaza pred udupaním volími kopytami. Had sa zdvihnutím hlavy poďakoval za záchranu a vyrazil do diery. Chlapec ho nasledoval, ibaže sa pošmykol a skĺzol do podzemia. Zrazu sa ocitol v jaskynnej sieni, ktorá bola doslova ožiarená z pokladu. Hadí kráľ ho vyzval, aby si zo zlata nabral koľko unesie, ale do jaskyne sa už nesmie vracaf. Celá dedina neskôr oslavovala, keď sa malý pastier objavil, navyše s toľkým bohatstvom, aké dovtedy ešte nik nevidel. Jeho rodina žila od tých čias v pokoji a bohatstve a podobné šťastie už tu viac nikoho nepostretlo.

Do sveta vinohradníkov nás dovedie povesť **Čarodejná krampľa a zázračné štepy** od Dobroslavy Luknárovej a Zuzany Luknárovej. Rozpráva príbeh o tom, ako traja bratia naložili so zdedeným vinohradom. Dvomi staršími bratmi sa nechcelo pracovať a najmladší si naopak vďaka svojej usilovnosti zabezpečil šťastné bytie. V zbierke týchto povestí nájdeme aj príbeh **Už mi tá zubatá slúbila, že si po mňa dónde**, ktorý vypovedá

o závidia chudobného kopáča voči bohatému šenkárovi. Viaceré miestne povesti odhaľujú aj temné pozadie legendárnej račisdorfskej krčmy s výstižným názvom Peklo. O chýrnom hostinci so zlou povestou sa píše napríklad aj v príbehu Kristíny Šudovej-Tomčániovej s názvom **Račianske peklo**.

Podobne ako Rača sú aj **Vajnory** pohltené rozpínajúcou sa slovenskou metropolou. Súčasná bratislavská mestská časť leží síce na rovine, ale jej veľký chotár siaha až na svahy Malých Karpát pokryté vinohradmi. Kedysi sa samostatná dedina nazývala *Prača*, lebo v nej žili prakovníci. Boli to chýrni vrhači kameňov pomocou praku, ktorí sa uplatnili pri obrane Prešporka a presnými kamennými strelami dokázali od mestských hradieb zahnať nejedného nepriateľa. Udatní vajnorští vrhači kameňov sa dostali aj do povesti **O opitom šarkanovi**, ktorú nájdeme v knihe Beatrice Čulmanovej. Okrem udatných bojovníkov šikovne narábajúcich s prakmi však dodávali Vajnory Prešporku aj výborné víno a aj preto sa pôvodný názov zmenil na nemecké *Weinern*, dnešné Vajnory. V minulosti sa používal aj názov *Dvorníky*, lebo

Vajnory boli dedinou, kde bývalo služobníctvo Prešporského hradu.

O opitom šarkanovi

Podľa jednej povesti sa raz vysilení pravovníci z Prače vracali domov po ťažkej bitke. Boli na smrť unavení, ale šťastní, lebo aj vďaka nim sa neďaleký Prešporok ubránil nepriateľom, keď svojimi kamennými strelami dokázali útočníkov zahnať od mestských hradieb. Zhromaždili sa okolo obecnej studne, aby sa osviežili znamenitou studničnou vodou. Opakovane však zo studne vyťahovali iba prázdne vedro. Nezdalo sa pritom, že by studňa vyschla, a preto poniektorí utekali domov po faklu, aby zistili, čo sa vlastne stalo. Pri svetle ohňa sa zadávali dole a s hrôzou zistili, že na dne čupí nejaká opacha. Jeden z prítomných skríkol od strachu, že tam dole je chrápajúca príšera, ktorá by ich mohla zabíť. Bolo im jasné, čo ich pripravilo o jediný zdroj pitnej vody v dedine. Mohol za to príšerný drak chrápajúci na dne studne. V snahe zbaviť sa obludy nahádzali do studne množstvo kamenia, ale to nijako nepomohlo. Bez vody bolo v dedine veľmi plano, ľudia

Vajnorské dožinky

trpeli chorobami a dobytok hynul od smädu, až kým Pračanom neprišla na um spásonosná myšlienka. Naliali do studne hektolitre vajnorského vína, z ktorého sa drak spil do nemoty. Opitá príšera s plným bruchom ledva vyletela zo studne a v neďalekom Šúre zdochla. O jeho telo sa postarala príroda, keď ho pochovala do bahna.

Ľudová architektúra vo Vajnoroch

Povesti spod Somára a Baby

Grófi zo Svätého Jura a Pezinka boli hrdými pokračovateľmi šľachty, ktorej korene siahajú až do čias veľkej Moravy. Boli potomkami jedného z najmocnejších uhorských rodov Hunt-Poznanovcov a na ich panstve vznikli dve mestá s dávnou vinohradníckou tradíciou aj zaujímavými povestami. Podľa jednej z nich získal Svätý Jur svoje meno od legendárneho rytiera, ktorý sa hrdinsky popasoval so strašným drakom, a ďalšie pezinské povesti sa viažu najmä k miestnemu zámku.

Žulový masív Pezinských Karpát sa zo Somára a Pezinskej Baby zvažuje do Podunajskej nížiny. Na svahoch pohoria obrátených k hrejivému slnku sa odpradáva darilo viniču, z ktorého sa dodnes dorábajú výborné odrody vín. Bližšie k Malým Karpatom leží Svätý Jur a s trochu väčším odstupom od nich sa rozprestiera Pezinok.

Svätý Juraj na hlavnom oltári kostola v Neštichu

Podobne ako vo Vajnoroch, aj v susednom **Svätom Jure** sa v jednej z povestí objavuje drak. Nie je to nič prekvapujúce, lebo mestečko pod Malými Karpatmi obkolesené úrodnými vinohradmi má vo svojom mene aj erbe sv. Juraja, ktorý v celosvetovo známej legende udatne a úspešne bojoval s drakom. V miestnej verzii s názvom **Drak vo Svätom Jure** od Beatrice Čulmanovej zachránil sv. Juraj pred obludou krásnu Ľudmilu. Obyvatelia mestečka sa kvôli šesťhlavému drakovi báli vyjsť z domu a dokonca aj vtedy, keď bolo treba vo viniciach obrať hrozno. Drak raz do roka požadoval, aby mu pred jaskyňu v Malých Karpatoch priviedli jedno dievča, ktoré potom zožral. Devy na zožratie sa vyberali žrebom. V jeden rok touto príšernou lotériou vybrali krásnu Ľudmilu. Nešťastná mladucha žalostne plakala a prosila Boha, aby učinil nejaký zázrak. Spolu s ňou sa modlili aj mnohí Svätoturčania a takáto hromadná prosba nemohla zostať nevyslyšaná. Pred Ľudmilu sa však zrazu postavil urastený šuhaj na čiernom tátošovi. Predstavil sa ako Jurko a vyslovil odhodlanosť zlého draka premôcť s tým, že sa Ľudmila potom za neho vydá. Dievča s radosťou prisľúbilo, lebo nechcelo v takom mladom veku odísť z tohto sveta a navyše odvážny mladík sa jej nesmierne páčil. Jurko na svojom koni pricválal pred jaskyňu a pustil sa do neľútostného boja

Hrad Biely Kameň

s ohavnou príšerou. V ťažkom boji drakovi postupne poodtínal všetky hlavy nedbajúc na to, že sa z nich chrlil oheň. Nakoniec smeľ rytier mečom prebodol dračie srdce. Na počesť tohto hrdinu obyvatelia svoje mestčko pomenovali Svätým Jurom a do mestského erbu dali vyobrazenie sv. Juraja v brnení, ako mečom zabíja draka. Jestvuje aj podobná verzia legendy, v ktorej udatný Juraj pred drakom zachránil dievča iného mena. Bola ňou vraj Dúbravka, dcéra kniežata sídliaceho na Prešporskom hrade.

Stredoveké mestčko Svätý Jur vzniklo pod veľkomoravským hradiskom Neštich, z ktorého sa panstvo po zániku Veľkej Moravy presťahovalo na susedný kopec a vybudovalo si tam hrad **Biely Kameň**. V zbierke povestí Jána Domastu sa objavila povesť **Hubárik** s klasickou témou o nerovnej láske medzi šľachticom a chudobnou slúžkou. Mladý gróf Anton si odmietol vziať dcéru pána z Čeklísa a u rodičov si presadil, že jeho ženou bude chudobné dievča menom Margitka. Keď mladý pán musel narukovať do vojny proti Turkom, ťarchavé dievča sa za záhadných okolností stratilo z hradu a už

ju nik nevidel. Až po mnohých rokoch pán gróf a grófka v jednom chlapcovi, čo sa živil zbieraním húb, spoznali svojho vnuka. Margitka ho porodila u cudzích ľudí, ktorí si chlapčeka osvojili, a ona čoskoro zomrela. Páni Bieleho Kameňa si však nájdeného vnuka veľmi neužili, lebo ho neskôr našli mŕtveho v neďalekom Šúre. Z čias tureckých vojen pochádza aj povesť Ondreja Sliackeho **Turecká studnička**. Hrdinkou príbehu je dievča, ktoré vraj bolo sestrou prešporského rodáka Andreja Segnera. Podľa historikov to však časovo nesedí. Napriek tomu slávny vynálezca nechal studničku prekryť platňou z bieleho pieskovca s vytesanou hlavou Turka. Časom studnička spustla, platňa sa rozpadla a ľudia na ňu zabudli. V roku 1967 sa však našla veľká platňa s hlavou Turka a dodnes je vystavená v mestskom múzeu. A dokonca sa pod ňou mrvili dva pavúky...

Turecká studnička

Nebolo to prvý raz, čo sa mestčko Svätý Jur ocitlo v tureckom ohrození. Ľudia splašene utekali do vinohradov a odtiaľ vyššie do lesa, kde stál hrad Biely Kameň. Dievčatu od

Segnerovcov sa to však nepodarilo a strážcovia hradu mohli iba sledovať, ako ju pod hradom naháňajú tureckí vojaci. V lese pri studničke si dievča všimlo dva pavúky mrviace sa v tieti nad prameňom. V strachu skočilo do vody a pavúky nad ním rýchlo upriadli nepreniknuteľnú pavučinu. Pribiehajúci Turci dievča vonkoncom nevideli a odišli. Tak sa po okolí rozniesol chýr o zázračnej studničke. Jeden z tovaríšov, ktorý sa na vandrovke zatúlal až do Svätej zeme, o nej povedal, že chutí ako voda premenená Kristom v Getsemanskej záhrade na víno.

K hradu legendárnych grófov stojacemu nad Svätým Jurom sa viaže **Povešť o Bielom Kameni** od Ľudovíta Janotu. Je príbehom o nepozornej matke-vdove, ktorej sa v podhradí stratil malý synček Jožko. Zúfalá žena nakoniec našla dieťa v diere medzi rozvalinami ležiace medzi zlatom a drahokamami. Omráčená toľkým pokladom zabudla aj na dieťa a bežala domov po niečo, do čoho by cennosti nabrala. Vrátila sa späť a s hrôzou zistila, že po diere niet ani chýru. Spiacemu Jožkovi sa prisnilo, že ho z hradieb odniesol krádel' anjelov a položil do zlatej postielky

pred neznámu krásnu paniu. Pri žene s krásnym nežným hlasom sa cítil ako v raji a zabudol aj na mamu. Nešťastná matka z hradu utekala za farárom, ktorý v jej príbehu videl Boží trest. Povedal jej, aby presne o rok opäť zašla na Biely Kameň a už sa nedala znovu zlákať drahocennosťami. Vdova našla syna na rovnakom mieste, vzala ho do náručia a radostne s ním bežala domov. Ani raz sa pritom neobzrela, aby sa vyhla pokušeniu mamonu.

Grófi zo Svätého Jura pôvodne sídlili na Bielom Kameni nad Svätým Jurom, ale v 14. storočí sa centrum ich veľkého panstva posunulo do susedného **Pezinka**. Prosperujúce a rýchlo sa rozvíjajúce mesto ležiace na križovatke stredovekých obchodných ciest bolo lákadlom pre mnohých dobyvateľov. Bohatlo z ťažby rúd pochádzajúcich z malokarpatských baní, ale aj z takzvaného tekutého zlata, ktorým bolo znamenité pezinské víno. Za víno z pezinských odrôd sa v celom Uhorsku, ba aj v cisárskej Viedni platilo dokonca kremnickými dukátmi a miestni pritom nezabudli pridať vetu: „Za zlato, zlato!“

V stredoveku sa o bezpečie ctihodných grófov zo Svätého Jura a Pezinka staral

Pezinok na starej pohľadnici

Nádvorie Pezinského zámku

vodný hrad. Neskôr ho získali Pálffyovci a prebudovali na prepychový **Pezinský zámok**, ktorý je dnes hlavným turistickým lákadlom mesta. *Povešť o tajnej oberočke vo vinici a vodnej panej zo zámockej priekopy* od Beatrice Čulmanovej nás zavedie do čias vodného hradu chráneného priekopou naplnenou vodou z Cajlanského potoka. V nej bývala vodná pani v bielych šatách, s vlasmi dlhými až po pás a s ligotavým zlatým venčekom na hlave. Každý večer spevom lákala smrteľníkov, na ktorých vo vode číhala smrť. Najľahšie to mala s tými, čo sa radi pozerali na dno vínového pohára. Príkladom bol vinohradník Jano, ktorý sa raz z krčmy domov nevrátil a ráno ho našli plávať horezračky na vodnej hladine priekopy. Jeho priateľ Ignác si pri pití viac veril, lebo bol dobrý plavec. Raz predsa však aj on skončil vo vode, ale na rozdiel od Jana sa mu s veľkou námahou podarilo vyteperiť na breh. Žena sa do neho pustila, že sa zase opil, ale Ignác sa bránil tým, že mu o život usilovala vodná pani a vodníci. Zapisahal sa, že za tmy už nikdy okolo priekopy nepôjde.

Keď sa do Uhorska vovliali turecké vojská, Pezinčania si vybudovali mestské opevnenie. Časť hradieb sa dochovala dodnes. Povešť *Ako Pezinčania strúhali Turkom mrkvičku* v knihe Ondreja Sliackeho pripomína, ako to v Pezinku s Turkami skutočne bolo. Odohráva sa v neďalekej baníckej osade Zumberg, kde nemilosrdní Turci nepočítali s odhodlanosťou jednej stareny. Starká využila, že sa spili do nemoty, a spiacich ich všetkých nemilosrdne pozabýjala. Vracajúci sa ľudia boli zhrození z toho masakra. Nahádzali ich do vykopanej jamy a Turci sa nikdy nedozvedeli, kam sa podiel celý ich prieskumný oddiel.

Ako Pezinčania strúhali Turkom mrkvičku

Keď sa ráno 14. júna 1647 Pezinčania zobudili, boli občanmi slobodného kráľovského mesta. Neboli však dôvody na veľké oslavy, lebo neprešiel týždeň, čo by vojaci Ostrihomského sandžaku neprešli okolo mesta. Zopárkrát sa aj zastavili a niekoľko pezinských dievčat odvliekli do otroctva. Bolo načase postaviť mestské hradby. Keď boli hotové, vyvalovali Turci oči a domysleli si, že sa cez ne len tak ľahko neprebijú. Ak sa smädní janičiari chceli potúžiť pezinským vínom, museli si ho kúpiť. Cez deň však mestské brány bývali kvôli nim i trhovníkom otvorené a hostili ich v Tureckom dome. Časom sa situácia zmenila. Vo vinohradoch sa objavila škodná. Neboli to škorce, ale na všetko odhodlaní krymskí Tatári z povolžských stepí, divokejší ako psi. Pezinské dievčatá sa utekali schovať, kde sa dalo. Jednej sa to však nepodarilo, a to vdove Sidónii, matke deviatich osirelých detí. Vedela, že jediné rozumné, čo treba urobiť, je zavrieť mestskú bránu. Keď sa jej to konečne podarilo, zrazu klin vypadol zo závary a dvere sa uvoľnili. Vdova si v tom spomenula, že pred bránou nechala kôš so zeleninou. Vybrala z neho najväčšiu mrkvu a strčila ju do závary namiesto klina. Kto vie, či to bolo pre mrkvu, ale Tatári sa v ten deň do Pezinka nedostali.

Povesti spod Veľkej homole a Geldeku

Naše putovanie za povestami z Malokarpatskej vinohradníckej oblasti pokračuje severovýchodným smerom. Pod majestátnou Veľkou homolou objavíme malebné mestečko Modra, kde okrem dobrého vína a modranskej majoliky nájdeme aj tajomné okno, za ktorým trávili čas miestni opilci. Z Modry sa vyberieme aj na povestné Zámčisko, kde sa začala písať história mesta. Zo staroslovanského hradiska sa potom cez Kamennú bránu prenesieme ponad dolinu Gidry a na protiahlom svahu nad obcou Píla na nás čaká priehrštie povestí z Červeného Kameňa, ktorý sa právom považuje za jeden z najkrajších hradov na Slovensku.

Niekdajšie slobodné kráľovské mesto **Modra**, ležiace na úpätí malokarpatskej Veľkej homole, je bezpochyby veľkým lákadlom nielen pre milovníkov histórie a historických pamiatok, ale aj obdivovateľov krásnej ľudovej keramiky a znalcov dobrého malokarpatského vína. Určite by sme ho nemali obísť aj vtedy, ak sa chceme viac dozvedieť o posledných rokoch života Ľudovíta Štúra. Nás však teraz budú najviac zaujímať modranské povesti. Za jednou z nich zjídeme do historického centra mestečka a pristavíme sa pri starobyľom dome stojacom neďaleko farského kostola.

V Modre kedysi platilo nepísané pravidlo, že pocestný si mohol obrať z cudzieho vinohradu hrozno na občerstvenie, ale iba „za čapicu“. Ak sa však porušila daná mierka a „lakotník“ bol pristihnutý, ocitol sa na noc v mestskom väzení. Vtedy bolo väzenie aj akousi obdobou dnešných záchytiek a medzi väzňami bolo často veľa opilcov. Zo strany ulice bolo pri tomto dome často veselo, pretože k okienku väznice s obľubou chodievali modranské chlapčiská, aby mohli počúvať, čo si väzni medzi sebou rozprávajú. Väzni učili mládencov nadávať a posielali ich do modranských „šenkov“ kupovať víno.

Skôr ako vznikla Modra na mieste, kde ju nájdeme dnes, jej predchodkyňa sa nachádzala vo vnútri Malých Karpát. Nad mestom v lokalite zvanej **Zámčisko** stálo kedysi významné staroslovanské hradisko. Bolo

Modranské hradby

Zámčisko

dobre chráneným útočiskom pre miestne obyvateľstvo a zároveň strážilo starú cestu cez Karpaty na Záhorie. Funkciu ochrancu cesty mal aj ďalší hrádok vybudovaný na mieste nazývanom **Kamenná brána**. Hradisko Zámčisko si svoju funkciu ponechalo aj dlho po vzniku Uhorska. O hradiskách nad Modrou vypovedá príbeh povesti **Kamenná brána** od Jána Domastu. Vracia nás do dávnych čias našej histórie, keď sa pod náporom staromaďarských kmeňov zrútila Veľká Morava ako domček z karát. Zároveň zachytáva predelové obdobie, v ktorom staré pohanské zvyky našich predkov začali ustupovať novej kresťanskej viere.

Kamenná brána

Po tom, čo bol usmrtený veľkomoravský knieža Mojmír II., odolávali nájazdom kočovných cudzincov iba hradiská v Malých Karpatoch. Bolo medzi nimi aj hradisko na Zámčisku, ktorému vládol vladka snažiaci sa uhájiť pre seba moc aj nezávislosť rôznymi intrigami i s pomocou žrecov udržiavajúcich staré pohanské zvyklosti. Na rozdiel od odbojných susedných malokarpatských hradísk

sa s nepriateľmi snažil vyjednávať. Vodcu cudzincov si chcel udobriť napríklad tým, že mu za manželku ponúkol svoju dcéru Ludmilu. Hrdé slovanské dievča však otca neposlúchlo, lebo jej srdce patrili mladému Žilicovi a chcelo sa s ním zosobášiť na susednom hradisku na Červenom Kameni. Keďže svadobný obrad sa mal vykonať po kresťansky, ohrdnutý vladka zo Zámčiska požiadal o radu žreca spod Medvedej skaly. Pohanský kňaz si na pomoc privolať samotného Perúna a najvyšší zo staroslovanských bohov mu prisľúbil, že zabráni príchodu kresťanského kňaza Vojtecha na Červený Kameň. Na Kamennej bráne pod Veľkou homolou chystal na neho pascu. Na úseku cesty prechádzajúcej úzkou štrbinou pomedzi skaly ho chcel rozmliaždiť padajúcimi kameňmi. To sa mu však nepodarilo. Český biskup bez ujmy na živote a zdraví prišiel na Červený Kameň a v mene kresťanského Boha Žilica a Ludmilu zosobášil.

V povesti o Kamennej bráne sa spomína Žilicovo staroslovanské hradisko, ktoré malo byť pod Geldekom v Malých Karpatoch na skalnej plošine nad obcami Píla